

та переклади. – Харків : Фоліо, 1998. – С. 249–267.

2. Єрофеев В. Энциклопедия российской души / Виктор Єрофеев ; переклав Василь Шкляр. – К. : Ярославів Вал, 2010. – 224 с.

3. Забужко О. Філософія і культурна притомність нації / Забужко О. // Хроніки від Фортінбраса. – К. : Факт, 1999. – С. 132–151.

4. Лейбниц Г. В. Избранные философские сочинения. – М. : Издательский дом А. В. Суворина, 1990. – 378 с.

5. Федь А. М. Реальні та метафізичні світи пана Сірого : Філософський роман / А. М. Федь. – Слов'янськ : Видавець Моторін Б. І., 2010. – 284 с.

6. Фуко М. Слова и вещи / Фуко М. – М., 1977. – 530 с.

7. Хабермас Ю. Вовлечение другого. Очерки политической теории / Хабермас Ю. – СПб : Наука, 2001. – 417 с. (Сер. «Слово о сущем»).

Біличенко О.

– кандидат педагогічних наук, доцент кафедри російської мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету
УДК 82:316.77

ДО ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ КЛАСИЧНИХ І МОДЕРНІСТСЬКИХ СИСТЕМ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОСТІ

У статті розглянуто концептуальні підходи до процесу взаємодії художньої літератури та інформаційно-комунікаційного простору. Особлива увага приділяється сучасним науковим проблемам в галузі взаємодії художнього і філософського в літературній свідомості ХХ – ХХІ століть як фактору впливу на розвиток інформаційно-комунікаційного простору.

Ключові слова: *художня література, літературна свідомість, соціальні комунікації, інформаційно-комунікаційний простір.*

Беличенко О.

– кандидат педагогических наук, доцент кафедры русского языка и литературы Донбасского государственного педагогического университета

К ПРОБЛЕМЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ КЛАССИЧЕСКИХ И МОДЕРНИСТСКИХ СИСТЕМ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННОМ ПРОСТРАНСТВЕ СОВРЕМЕННОСТИ

В статье рассмотрены концептуальные подходы к процессу взаимодействия художественной литературы и информационно-коммуникационного пространства. Особое внимание уделяется современным научным проблемам в области взаимодействия художественного и философского в литературном сознании ХХ – ХХІ столетий как фактору влияния на развитие информационно-коммуникационного пространства.

Ключевые слова: *художественная литература, литературное сознание, социальные коммуникации, информационно-коммуникационное пространство.*

Belichenko O.

– Candidate of Pedagogical Sciences (Phd), Associate Professor of the Chair of Russian language and the literature of Donbass State Teachers' Training University

TO THE PROBLEM OF COOPERATION OF CLASSICAL AND MODERNISTIC SYSTEMS OF FICTION IN UP-TO-DATE INFORMATION COMMUNICATIVE FIELD

This article is considered the conceptual approach of studying the process of fiction and informative- communicative environment. There are discovery scientific exploration of the interaction of art and philosophy in the literary consciousness of the XX – XXI century as a factor of influencing on the development of informative and communicative environment report only some aspects of this complex phenomenon. In the article discovery of genetic affinity between information communicative field and fiction creates unique opportunities for the new vision and the perception of social reality of the new millennium. Fiction plays the role of a reflection of reality that forms the specific sense of reality, as anticipation of changes in the informative and communicative environment. This demonstrates the importance and urgency of this problem for the development of the theory of social communications.

Key words: *fiction, literary consciousness, social communication, informative-communication environment.*

Постановка проблеми. Виявлення генетичної спорідненості між художньою літературою та інформаційно-комунікаційним простором створює унікальні можливості для нового бачення і сприйняття соціальної реальності нового тисячоліття. Це свідчить про важливість і **актуальність** зазначеної проблематики для вітчизняної теорії літератури та соціальних комунікацій.

Аналіз останніх досліджень. Взаємозв'язок художньої літератури та суспільства в нашій країні завжди був надзвичайно глибоким. Історія словесності безпосередньо пов'язана з розвитком духовного життя в його різних культурних формах. Науковці, зокрема Н. Лейдерман, говорять про таку метаісторичну властивість вітчизняної культури як літературоцентризм – тяжіння культури в цілому до літературно-словесних форм саморепрезентації, що пов'язано з ідейно-образним змістом художньої літератури, вираженим вербально [5].

Сучасні наукові розвідки в галузі взаємодії художнього та філософського в літературній свідомості XX – XXI ст. як фактору впливу на розвиток інформаційно-комунікаційного простору висвітлюють лише окремі аспекти цього складного явища. Серед них необхідно зазначити роботи відомого культуролога О. Ахієзера [1]. Дослідник пише, що серед інших спеціалізованих форм культури, таких як релігія, філософія, науки, мистецтва, література як мистецтво слова займає медіативне місце, а тому виступає як

функція зв'язку по відношенні до інших форм культури [1, с. 271].

Аналізуючи художню літературу Ю. Лотман свого часу зазначав, що в літературі сходились дві «точки опори» [7, с. 233]. Одну з них він характеризував як «культуррефлексивну», тобто орієнтовану на саморефлексію культури, а іншу – як «соціорефлексивну», тобто спрямовану на культурну рефлексію соціуму всією сукупністю соціально-практичних відносин. Науковець зауважував, що закони побудови художнього тексту в значній мірі суть закони побудови культури як цілого [7, с. 87].

Художній текст – це своєрідна думка про світ, його бачення, а внутрішньо-текстова реальність є сукупністю певних відчуттів. Тому читач нібито дивиться на світ крізь призму авторської свідомості, яка є умовною моделлю світу, що відтворюється. Багато хто з дослідників, зокрема О. Доманський, зазначають, що в тексті літературного твору програмується, моделюється не реальний світ взагалі, а тільки той, що проходить крізь призму свідомості [2, с. 25]. Тому **метою** нашої статті є визначення філософських особливостей взаємодії класичної і новітньої художньої літератури та інформаційно-комунікаційного простору сучасності.

Вирішення поставленої нами мети можливе за умов застосування **методів** та інструментарію ряду гуманітарних наук. Теоретичною основою розв'язання **завдань** стали фундаментальні праці з теорії соціальних комунікацій, філософії культури, роботи соціологів та літературознавців, які дають можливість розглядати художню літературу як комунікаційну систему серед інших видів літератури, а не як вид мистецтва. Художня література, таким чином, може визначатися як спосіб опосередкування словесної художньої творчості в соціальній комунікаційній системі «література». Цей підхід можна вважати найбільш перспективним, оскільки передбачає дослідження означеної проблеми не ізольовано, внаслідок чого літературно-художній твір виступає як етап опосередкування соціальної інформації в комунікаційному процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Подвійна (ідейно-образна) природа літератури давала їй можливість у різні історичні періоди й у межах різних національно-культурних традицій особливим чином виражати емоції, почуття, переживання і настрої; передавати філософські узагальнення та ідеї; зображати предметне середовище і людину, відтворювати психологію людей та аналізувати причинно-наслідкові зв'язки обставин, характерів і дій. Ідейно-образна природа літератури допомагала відтворювати концептуальну картину світу, передавати світоглядні установки письменника. У той же час вона не зраджувала своїй образній

природі, постійно звертаючись до художнього зображення, фантазії, співтворчості читача.

Така сутність художньої літератури дає можливість письменнику не тільки передавати різні сторони чуттєво-відчутного світу, але й давати їм певну інтерпретацію та оцінку, відгукуватися на актуальні життєві події, підключатися до філософських, морально-етичних, релігійних, соціальних та естетичних дискусій свого часу. Так відкриваються можливості не тільки відтворювати оточуючу дійсність – природну, соціальну і культурну, але й впливати на світовідчуття читачів, цілеспрямовано формувати моральні переконання, естетичний смак, релігійні та політичні погляди, науковий та філософський світогляд.

Розглядаючи особливості літературної свідомості ХХ – ХХІ ст. у її філософсько-естетичному аспекті, що важливо для розуміння комунікаційної природи творів художньої літератури, ми погоджуємося з думкою В. Ільганаєвої щодо умов інформаційного суспільства, коли все чіткіше проглядаються тенденції зближення знання та культури [4, с. 11]. Загальну, спільну основу світогляду, за її переконанням, складає вивчення інформаційних взаємодій, зв'язків, процесів, явищ, що відбуваються в усіх системах будь-якого рівня складності. Це відкриває шлях до розуміння ноосферного рівня розвитку земної цивілізації, риси якої, на інтуїтивному рівні, простежуються в працях В. Вернадського, О. Чижевського, К. Ціолковського, П. Флоренського та інших.

Процес формування глобального інформаційно-комунікаційного простору не може не супроводжуватися, а інколи і передувати утвердження нового постмодерністського світогляду, у зв'язку з чим надзвичайно важливо розглянути особливості світоглядних складових реальної дійсності інформаційного простору, оскільки постмодернізм може визначатися як світогляд інформаційного простору. Сучасні науковці простежують взаємозв'язок між розвитком інформаційно-комунікаційного простору і становленням постмодерністського світогляду у постмодерній культурі.

Постмодернізм представляє собою світогляд, концептуалізований у широкому спектрі філософських, культурологічних, літературних і мистецтвознавчих теорій і виражає основні тенденції, ідейні установки і ціннісні орієнтири суспільства, яке досягло певного рівня розвитку. За визначенням Ю. Хабермаса, постмодерний світогляд відзначається прагненням до створення універсальної картини світу, що зводить все розмаїття дійсності до спільних основ [9]. У той же час постмодернізм виражає світогляд сучасної нам епохи, яка перебуває в стадії становлення, постійних

змін і корегування обраних напрямків розвитку.

Специфічний світогляд розповсюдився наприкінці ХХІ ст. Його основною рисою став плюралізм, тобто одночасне існування різноманітних поглядів. Неможливо розглядати суспільство ХХІ ст. виключно як постіндустріальне або інформаційне без урахування світоглядних і культурних трансформацій. Становлення постмодерного світогляду пов'язують із входженням в життя людей електронних інформаційних технологій – найбільш значущої події, яка корінним і глобальним чином торкнулася всіх сфер життєдіяльності в останні десятиліття. У зв'язку з цим утверджується розуміння постмодернізму як специфічного світогляду інформаційного суспільства.

На межі ХХ – ХХІ ст. у вітчизняній культурі відбулося оновлення парадигми художньої літератури, що пов'язано, зокрема, із тенденцією до екзистенціалізації художньої свідомості. Основа буття й мислення людини кінця ХХ – початку ХХІ ст. – діалог, полілог із найголовніших, вічних проблем буття. Це всезагальний спосіб засвоєння духовно-ціннісних основ життя, форма пошуку самого себе у світі загальнолюдських цінностей.

А художня література, як відомо, – це світосприймання у словесних образах. Вона безпосередньо пов'язана зі світосприйманням людини. Інколи, для визначення словесної творчості вживають термін «поезія». Вирішальну роль у літературній творчості відіграє слово, оскільки без розуміння його сутності не можливо осягнути філософсько-естетичні особливості літературної свідомості.

Будь-який текст, створений в той, або інший момент часу, в певному просторі, письменником, який представляє ту або іншу країну може розглядатися як невід'ємна частина спільного ментального процесу, характерного для інформаційно-комунікаційного середовища, яке існує в певний момент часу. Певна кількість таких текстів свідчить про масштабні тенденції розвитку та існування даного суспільства.

Література виступає своєрідним квазісуб'єктом, що представляє суспільство в його відтвореній формі, а разом з тим і свого роду «перекладачем» смислів суспільної свідомості в значенні й розумінні індивідуальної самосвідомості. За цих умов своєю ліричною стороною вона повернута до індивіда, а епічною – до суспільства. Художня література набуває своєї цілісності, стає знаковою системою, кодом, матрицею культури, а окремі твори художньої літератури відтворюють певний тип свідомості людини, характеризують певний культурно-історичний тип людини.

На кожному етапі свого розвитку мистецтво і література

створювали певний образ світу і людини, сформованої в даному типі культури. Усвідомлення образів, моделей світу, що приходять на зміну одна одній, дає можливість за допомогою творів художньої літератури відтворити художній процес і зміну культур, а також типів людської свідомості.

На відміну від інших елементів художньої свідомості – науки, ідеології, філософії, які виконують функцію свідомості культури, література може розглядатися як самосвідомість культури. Це зумовлено тим, що мистецтво не абстрагує суб'єкт від об'єкта, воно надихає, гуманізує все, що оточує людину у світі. Література виступає своєрідним дзеркалом, в яке вдивляється культура, пізнаючи і відображаючи світ.

Ментальний вибух, що відбувся на початку ХХ ст., спричинив надзвичайні зміни в художній свідомості – сформувався новий тип культури, який перебуває в опозиції до того типу культури, що сформувався протягом Нового часу. Тип культури, що існував у попередні епохи, одержав назву класичного, а новий тип культури – некласичний (або у відповідності з прийнятою термінологією – модерністський).

Модернізм як тип культури справив надзвичайний вплив на художній процес у ХХ ст. Він здійснив перевірку системи цінностей та оновив художню свідомість.

Але на межі 1920–1930-х рр. позначилася криза модерністської культури, що проявилася в деієрархізації всіх підсистем твору, кризі жанру й призвело до руйнації твору як художнього цілого, а також усієї системи традиційних художніх умовностей. Змістилися ціннісні центри, заперечується найвища цінність класичної культури – ідея Гармонії і Смислу буття. Останні півтора десятиліття, за переконанням Н. Лейдермана, – це час панування постмодернізму, який був реакцією на апокаліптичні потрясіння у світі [5].

Постмодернізм зароджувався в таких історичних умовах, обставинах і духовній атмосфері, коли «симулякри» ставали емблемами епохи – перш за все це були ідеологічні фікції, які заганялися в народну свідомість. Він набрав силу тоді, коли виявилася фальшива сутність цих «симулякрів», в трагічні 30–40-і рр.

Як художня стратегія постмодернізм сформувався в процесі антагонізму з класичними, тобто «космографічними» художніми стратегіями, з їх ціннісними орієнтирами, естетичним каноном, поетикою, офіційно визнаними зразками. Художню філософію, яка естетично реалізується постмодерністською міфологією, дослідники характеризують наступним чином: тип концепції особистості – замість індивіда – принципово розділена, позбавлена цілісності

людина нового часу; тип концепції дійсності – «світ як текст», за визначенням М. Липовецького [6, с. 3].

З розпадом «закритого» суспільства на початку 90-х рр., розгортанням процесів прискореної соціальної мобільності, зникненням цензури в друці та художній сфері в цілому, з початком формування й фактичним визнанням прав масової культури, яка багато в чому в цей час спирається на перекладну та зарубіжну продукцію, літературоцентризм, його зосередженість на національній класиці, разом з авторитетом і місцем у суспільстві інтелігенції, підлягає глибокій та стрімкій руйнації.

Мета художнього єднання літератури з філософським концептом полягає в тому, щоб представити знання не як уявне в термінах протилежності об'єкта та суб'єкта, а як суб'єктивоване знання, у якому відбувається подолання цієї традиційної для класичної філософії протилежності. У сучасних умовах сама можливість зведення різнорідного світу до двох протилежностей виступає необхідністю. Це відбувається за умови, що одна з них обов'язково встановлює суворий контроль за іншою, і таким чином, виключає виникнення будь-якого діалогу.

Висновки. Тож, огляд основних художніх тенденцій у літературній свідомості сучасності дає можливість стверджувати, що різні варіанти взаємодії класичних («космографічних») і модерністських («хаографічних») систем складають «магістральний сюжет» розвитку художньої літератури в інформаційно-комунікаційному просторі сучасності. Ця взаємодія відіграла роль надзвичайного художнього механізму, за допомогою якого здійснюється безперервний творчий полілог. Його сутність складають обговорення фундаментальних категорій і вічних цінностей людського буття, сенсу життя, долі людського роду, відчай безвиході і пошуки основ буття людини у світі.

Література

1. Ахиезер А. С. Россия: критика исторического опыта : социокультурная динамика России : словарь / А. С. Ахиезер. – Новосибирск : Сибирский хронограф, 1998. – Т. II. Теория и методология. – С. 271.
2. Доманский В. А. Литература и культура : культурологический подход к изучению словесности в школе / В. А. Доманский. – М. : Флинта, 2002. – 368 с.
3. Ермоленко А. М. Комунікативна практична філософія / А. М. Ермоленко. – К. : Лібра, 1999. – 488 с.
4. Ильганаева В. А. Гармонизация культурной среды в условиях информационного общества / В. А. Ильганаева. – Х. : ХДАК, 1999. – 36 с.
5. Лейдерман Н. Постреализм : теоретический очерк / Н. Лейдерман / Урал. отд-ние Рос. акад. образования. – Екатеринбург : Ин-т филол. исслед. и образоват. стратегий «Словесник», 2005. – 249 с.
6. Липовецкий М. Концептуализм и необарокко. Биполярная модель русского постмодернизма / М. Липовецкий // Независимая газета. – 2000. –

7 сент. – С. 3.

7. Лотман Ю. М. Структура художественного текста / Юрий Михайлович Лотман. – М. : Наука, 1970. – 271 с.

8. Мак-Люэн М. Галактика Гутенберга: становление человека печатающего / М. Мак-Люэн. – К. : НИКА-Центр, 2004. – 432 с.

9. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / Ю. Хабермас. – СПб. : Наука, 2000. – 250 с.

10. Юнг К. Г. Об отношении аналитической психологии к произведениям художественной литературы / К. Г. Юнг // Проблемы души нашего времени. – М. : Прогресс, 1993. – С. 58–59.

Карасьова О.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету
УДК 821.161.2–32.09

ОСМИСЛЕННЯ ЕРОСУ В КУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ ТА СУЧАСНІЙ КРИТИЦІ

У статті зроблено спробу дослідити феномен еросу. Визначено культурний контекст осмислення еросу. Проаналізовано останні наукові розвідки щодо концептуалізації тілесності, ідентифікації та систематизації різновидів еросу, а також щодо образного поля іронії та еросу.

Ключові слова: ерос, тілесність, психоаналіз, образне поле, інтелектуальний образ, поетика.

Карасьова О.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка и литературы Донбасского государственного педагогического университета

ОСМЫСЛЕНИЕ ЭРОСА В КУЛЬТУРНОМ КОНТЕКСТЕ И СОВРЕМЕННОЙ КРИТИКЕ

В статье сделана попытка исследовать феномен эроса. Определен культурный контекст осмысления эроса. Проанализированы последние научные исследования относительно концептуализации телесности, идентификации и систематизации разновидностей эроса, а также относительно образного поля иронии и эроса.

Ключевые слова: эрос, телесность, психоанализ, образное поле, интеллектуальный образ, поэтика.

Karablyova O.

– Candidate of Science (Philology), senior lecturer of the department of the Ukrainian language and the literature of Donbass State Teachers' Training University

COMPREHENSION OF EROTICISM IN THE CULTURAL CONTEXT AND MODERN CRITICS

In the article there is made the attempt to investigate the phenomenon of eroticism. There is also defined the cultural context of comprehension of eroticism; there are analyzed the recent scientific researches concerning the conceptualization of corporeality, the identification and systematization of the varieties of eroticism, and concerning the image-bearing field of irony and eroticism.